

Türkiye'nin Anayasa Yapımı Süreci

Türkiye'nin “İyi Toplum İmgesi” Var mı?

Ersin Kalaycıođlu

Sabancı Üniversitesi

İyi Toplum İmgeleri ve Anayasa

1. 1982 Anayasası: Güçlü Yürütmenin Vesayeti altında Yarı – Parlamenter Demokrasi
2. 21 Ekim 2007: Neo-patrimonyal (neo-Hamidiyen) Yarı-Başkanlık Rejimi'ne Doğru
3. Anayasa değişirken “İyi Toplum İmgesi” var mı? Varsa, ne olmalı?

İyi Toplum İmgeleri: Başkanlık Rejimi

Başkanlık Rejimi (Temel Varsayımlar):

- - Bireyin özgürlüğü doğal ve esastır.
- - Hükümet özgürlüğü sınırlandırır ve yapaydır.
- - Kuvvetlerin eşitliği ve birbirinden tam bağımsızlığın bireyin özgürlüğünün güvencesidir.
- - Yerinden yönetim güçlü olmalı, ulusal merkez ancak eyaletlerin (states) verdiği kadar iktidara sahip olmalıdır. (Federalism / Decentralism).

Başkanlık Rejimi

- Başkanlık rejimi:
- 1. birbirleri arasında karşılıklı denetleme ve dengeleme esasına göre çalışan eşit güçte ve birbirlerinden tam bağımsız hükümet kuvvetleri,
- 2. gücü sınırlı hatta zayıf Başkan,
- 3. siyasal kararlarda en son sözü söyleyen ve dolayısıyla adeta devleti oluşturan Yüce Mahkeme,
- 4. mali kaynaklara hükmeden Kongre'nin federal bir yapı içinde birbirini denetlediği ve dengelediği ademi merkezîyetçi bir siyasal rejimdir.

İyi Toplum İmgeleri: Yarı – Başkanlık Rejimi

Yarı-Başkanlık Rejimi:

Amacı siyasal istikrarı koruyan ve bozulduğunda yeniden tesis etmek olan bir demokrasi esasına dayanır.

- Bireysel özgürlük kamu düzenini tehdit eder.
- Özgürlüğü kamu düzenini tehdit etmeyecek ölçüde korumak esastır.
- Yasama organı demokrasiyi dejenere eden bir yapı olarak algılanır.
- Yürütmenin denetimi altında bir yasama organı ortaya çıkar.

Yarı-Başkanlık

1958 sonrası Fransız yarı-başkanlık rejiminde kuvvetler ayrılığından çok parlamenter rejimdeki kuvvetler füzyonu korunmakta, başbakan ve bakanlar kurulunun yasama organına karşı sorumlulukları sürmektedir.

Ancak, aynı zamanda müthiş yetkilerle donatılmış ve Başbakanın birçok yetkisini kullanarak onunla iktidarı paylaşan veya onay veren bir Başkan da sahnededir ve hükümet ona karşı da sorumludur.

Yasama organı bu durumda tam bir “Süper Noter” konumuna getirilmiştir ki Fransız meslekdaşlarımız bu duruma “Parlamento’nun rasyonelleştirilmesi” adını vermektedirler.

İyi Toplum İmgeleri: Parlamenter Rejimler

Çoğunluk Yönetimi:

- Halkın yönetimini temsil eden temel kurum yasamadır. Böylece halkın iktidarının yasama üstünlüğü veya egemenliği altında temin edildiği varsayılır.
- Hükümet yasama organındaki çoğunluk tarafından oluşturulur ve ona karşı sorumludur.
- Hükümet güçlü devlete karşı yasamanın ve dolaylı olarak halkın desteğini alarak mücadele eder ve böylece bireyin haklarını ve özgürlüklerini korur.
- Çoğunluğun iradesini hükümet politikalarına yansıtan demokrasi iyi demokrasidir. Bu da etkili yönetimle olur.
- Uygulamada hükümetin denetiminde yasama, yasamada da alt Meclisin (kamaranın) gücüne dayalı bir yönetim esastır.

İyi Toplum İmgeleri: Parlamenter Rejimler

Çoğulcu Yönetim:

- Kültürel ayrışmanın derin olduğu toplumları demokrasi ile yönetmek için temsilde adalete dayalı oydaşmacı (consociational) yönetim biçimi.
- Hükümetin kapsayıcı, kavrayıcı olması suretiyle toplumdaki her topluluğun katılmasına azami fırsat yaratmak.
- Koalisyonla dayalı hükümet ve geniş uzlaşmaya dayalı karar alma, aksi olursa karar üretmemek.
- Doğrudan demokrasiye, referandum, geri çağırma ve inisiyatif gibi araçlarla imkan tanımak.

Çizelge : Demokrasilerde Parlamenter ve Başkanlık Rejimleri'nin Özellikleri

Yerleşik Demokrasilerde Rejim Tipi

Temel Özellikler

Parlamenter Rejim

Başkanlık Rejimi

Demokrasi

Temsili

Yarı-Temsili / Doğrudan
(İki partililik halinde, ve Başkanın partisi yasama organında çoğunluktaysa Başkan = Başbakan)

Yasama - Yürütme İlişkilerinin Hukuki Niteliği

Resmen Yasama Üstün
(Uygulamada Yürütme Hakim; ve Yasama Organı içinde Yasama-Yürütme Ayrımı)

Kuvvetler Eşit
(Resmen ve Uygulamada Yasama ve Yürütme Ayrı ve Eşit Güçte)

Uygulamada Kuvvetlerin İlişkisi

Yasama -Yürütme Birliği ve Yargı Bağımsız

Kuvvetler Ayrılığı
(Her üç kuvvet de bağımsız)

Parlamento'nun Gücü

Zayıf
(Parlamento yasaların %5'ini yapıyor İngiltere'de)

Kuvvetli
(ABD Kongresi yasaların %30'unu yapıyor)

Karşılaştırma

Ölçütleri

Siyasal merciler
arasında meşruluk
dağılımı

Yasama - Yürütme
İlişkilerinde Felç,
Kilitlenme (*Gridlock*)

Görev Süreleri

Hükümet İstikrarsızlığı

Sıfır Topamlı Oyun

Parlamente rejim

Tekil Meşruluk Kaynağı
(resmen Yasama
uygulamada Başbakan)

Yok

Esnek

Var

(Kabine büyüklüğü
artıkça istikrarsız,
azaldıkça istikrarlı)

Yerleşik Demokrasilerde Yok

Başkanlık Rejimi

Çift Başlı Meşruluk
(resmen Yürütme-Yasama-Yargı
uygulamada Başkan - Kongre -
Yüce Mahkeme veya
Başkan- Başbakan)

Var

(Latin Amerika'da adeta
Yasama – Yürütme savaşları var)

Katı

Yok

(Fransa'nın Durumu
belirsiz)

Tüm örneklerinde var
(ABD istisna)

Karşılaştırma

Ölçütleri

Siyasal İstikrarsızlık

Parlamente rejim

**İtalya'da Çok,
İngiltere'de Az**

Hindistan'da Az

Başkanlık rejimleri

**Fransa'da Çok,
ABD'de Az**

Tüm Üçüncü Dünya Ülkeleri'nde Çok

Yaşam Ümidi

Çok Partili: 111 yıl

Çift Partili: 55 yıl

Çok Partili: 15 yıl

Çift Partili: 26 yıl

“ ”

Ekonomik Küçülme: 26 yıl

Ekonomik Büyüme: 143 yıl

Ekonomik Küçülme: 16 yıl

Ekonomik Büyüme: 24 yıl

Kaynaklar: Linz, (1990a ve 1990b: passim), Riggs (1992: 216-222), Powell, (1982: Bölüm 4, 7, 8 ve 9), Lijphart, (1984: Bölüm 5), Mainwaring (1993: passim), Przeworski, et. al. (1996: 46), J. A. Cheibub (2007: 26 - 164).

Tablo: Farklı Siyasal Rejim Seçenekleri: Temel Kavramlar ve Örnek Uygulamaları

	Merkeziyetçi (Centralist)	Adem-i Merkeziyetçi (De-centralist)
Çoğunlukçu (Majoritarian)	Fransa / İngiltere	ABD/ Avusturya
Çoğulcu (Pluralist)	Lübnan / Danimarka	İsviçre / Belçika

Kaynaklar: Arend Lijphart (der.) *Parliamentary versus Presidential Government* (Oxford, New York: Oxford Univ. Press, 1992): passim. Arend Lijphart, *Patterns of Democracy: Government Forms and Performance in Thirty-six Countries*, (New Hven, Conn.: Yale University Press, 1999): passim.

Nasıl Bir Anayasa?

- Hem iyi toplum imgelerini, hem de uygulamadaki verileri ele aldığımızda, biz nasıl bir anayasaya “iyi bir siyasal rejim” adını vereceğiz?
- Toplumunu bireylerden mi oluşur olarak kabul ediyoruz, yoksa topluluklardan mı (cemaat, aşiret, tarikat, hemşeri grupları mı)?
- Bireyin özgürlüğünü her türlü değer üstünde görüyor muyuz, yoksa bireysel özgürlüğü kamu düzenine yönelik bir tehdit olarak mı algılıyoruz?
- Önceliğimizi siyasal istikrar ve kamu düzeni mi oluşturuyor, yoksa bireysel / topluluğa ait özgürlükler mi?
- Merkezi hükümetin güçlü olmasını istiyor muyuz, yoksa yerel yönetimlerin mi iktidarı esas kullanan birimler olmasını istiyoruz?
- Yürütmenin içinde hükümetten bağımsız bir devlet erki varsayıyor muyuz? Bu erkin gücünden bireyi / toplumu / toplulukları korumak istiyor muyuz?
- Azınlık konumunda olanları sürekli dışlamak mı istiyoruz, yoksa, azınlıkların da dikkate alındığı bir demokrasi mi istiyoruz?